

PARETO OPTIMUMU ÇERÇEVESİNDE KEYNES'DEN PİKETTY'E LİBERALLERİN DEVLETÇİ POLİTİKA AÇMAZLARI

Gürkan Ateş¹ ve Ergül Halisçelik²

ÖZET

Toplumdaki iktisadi ve politik aktörler rasyonalite çerçevesinde bireyler faydalarını maksimize etmeye çalışırken çoğu zaman toplumsal fayda maksimize olamamaktadır. Pareto tarafından ortaya atılan ve iktisat literatüründe Pareto verimliliği, optimum pareto veya pareto optimumu diye ifade edilen terim toplumdaki üretici, tüketici ve faktör sahiplerinden birinin durumunu kötüleşmeden bir başkasının iyileştirilmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle toplumdaki bireylerden en az birinin refahı azaltılmadan diğer bireylerin refahının artırılmasının imkansız olduğunu ve bu seviyenin ise "refah optimum" seviyesi olduğu anlatılmaktadır. Ancak, bu verimlilik her zaman toplumsal açıdan istenilen sonuçları vermez. Uygulaması zor olmasına rağmen, Pareto optimumu siyasette, politik iktisatta, siyasi partilerin ve hükümetlerin programlarında dikkate alınmalıdır. Siyasi partilerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve diğer alanlarda öncelikleri farklı olsa da "vatandaşın yaşam kalitesinin yükseltilmesi" her siyasi partinin ortak ve birincil amacı olmalıdır. Bu çerçevede, Keynes'den Piketty'e liberallerin büyük bir politika ikilemi göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pareto Optimumu, Libareller, Yoksulluk, Refah, Piyasa Başarısızlığı

FROM KEYNES TO PİKETTY: POLITICAL DILEMMA OF LIBERALS FROM THE PARETO OPTIMALITY PERSPECTIVE

ABSTRACT

While the rational economic and political actors in society try to maximize their individual benefits, social benefits are often not maximized. Pareto efficiency, Pareto optimality or optimum Pareto, is a state of allocation of resources in which it is impossible to make any one individual better off without making at least one individual worse off. When no further Pareto improvements can be made, then the allocation is considered as Pareto efficiency. But, this efficiency is a minimal notion of efficiency and does not necessarily result in a socially desirable distribution of resources. Although it is difficult to apply, Pareto optimality should also be taken into consideration in politics, political economy and the programs of the political parties. But the application of Pareto optimum is not easy. Political parties may have different priorities in economic, social, political, cultural and in other areas, "improving the quality of life of their citizens" should be their primary objective. In this context, from Keynes to Piketty, there is big political dilemma of liberals.

Keywords: Pareto Optimality, Liberals, Poverty, Wealth, Market Failure

¹ Mülkiye İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Başkanı

² Mülkiye İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı, Hazine Başkontrolörü

ÖZGÜRLÜĞÜN SINIRI VE PARETO OPTIMUM

Birsine özgürlüğün sınırı nedir diye sorulduğunda alınacak klişe cevap bellidir; başkasının özgürlüğünü ihlal edene kadar olan seviye olarak tanımlanır. Benzer bir soru; acaba bir toplumda bazı bireylerin refahının artması tüm toplumun refah artışını beraberinde getirir mi? Cevabı özgürlüklerin sınır tanımına benzerdir. Toplumdaki iktisadi ve politik aktörlerin rasyonalite çerçevesinde bireyler faydalarını maksimize etmeye çalışırken çoğu zaman toplumsal fayda maksimize olamamaktadır. Toplumdaki “benci” anlayışının ve davranışının üst limiti belli kesim özgürlüklerinin kısıtlanması ve egemenliğin belli bir sınıfa geçme noktasıdır.

Söz konusu olguya iktisadi fayda açısından yaklaşırsa karşımıza Pareto optimumu çıkar. 1906 yılında Vilfredo Pareto tarafından ortaya atılan ve iktisat literatüründe Pareto verimliliği, optimum pareto veya pareto optimumu diye ifade edilen terim toplumdaki üretici, tüketici ve faktör sahiplerinden birinin durumunu kötüleşmeden bir başkasınınkinin iyileştirilmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle toplumdaki bireylerden en az birinin refahı azaltılmadan diğer bireylerin refahının artırılmasının imkansız olduğunu ve bu seviyenin ise “refah optimum” seviyesi olduğu anlatılmaktadır. Tersine eğer refah artışı sağlanabiliyorsa “Pareto İyileştirmesi” söz konusudur. Pareto’ya göre her birey toplumda kendisi için en iyi olanı arzu eder ve bunu sürekli kılmak isterse belli bir noktadan sonra refah artışının sağlanması ancak diğer bireyin refah azalışı ile mümkün olabilecektir.

Pareto optimumu hem üretimde hem de tüketimde etkinlik sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerin toplumdaki kişiler arasında etkin dağılımına ve üretim faktörlerinin, çeşitli mal ve hizmetlerin dağılımını nasıl yaptığı üzerinde duran pareto optimumu siyasette ve politik iktisatta da siyasi partilerin ve hükümet programlarında yer alabilir mi? Alması durumunda nasıl uygulanmalı.

SİYASİ PARTİ PROGRAMLARINDA PARETO OPTİMUMU

Siyasi partiler ve hükümetler gerek parti programlarında gerekse politikalarında çeşitli ekonomik, sosyal, kültürel önceliklerine yer vermeye çalışmakta zaman zaman da bu amaçlar birbirlerini dışlayabilmektedir. Acaba siyasi partilerin ve hükümetlerin nihai amacı ne olmalı, niçin iktidar olmak istediklerini halka nasıl anlatmalı, seçmeni nasıl ikna etmeli? Elbette her siyasi parti kendi ideolojisini yansıtan plan ve programlarında çeşitli önceliklere yer verebilmekte ve bu öncelikler ülke koşullarına göre de değişiklikler arz etmektedir. Ancak, siyasi partilerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve diğer alanlarda öncelikleri farklı olsa da “vatandaşın yaşam kalitesinin yükseltilmesi” her siyasi partinin ortak ve birincil amacı olmalıdır. Peki, vatandaşın yaşam kalitesinin önceki dönemlere göre yükselip yükselmediği nasıl ölçülecek? Ülkeden ülkeye hatta aynı ülkenin farklı bölgelerinde farklılık arz eden, göreceli bir kavram olan yaşam kalitesi ülkeler ve bölgeler arasında nasıl mukayese edilmeli? Bu soruların cevaplandırılmasında Pareto verimliliği veya Pareto optimumu olarak ifade edilen terimin önemi ortaya çıkmaktadır.

YAŞAM KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİ VE TOPLUMSAL REFAH

Bir ülkedeki yaşam kalitesi ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve diğer alanlardaki ölçümlerin toplamından oluşmaktadır. Toplumdaki herhangi bir bireyin yaşam kalitesini düşürmeden, birinin refahını faydasını azaltmadan, birini mutsuz etmeden toplumdaki diğer birey ve aktörlerin refahını, faydasını, mutluluğunu artırmalı diğer bir deyişle bir başkasının durumunu kötüleştirmeden toplumdaki diğer birey ve aktörlerin durumunu iyileştirmelidir. Bu iyileştirme olduğu sürece bireysel fayda, refah, mutluluk ve yaşam kalitesiyle birlikte toplumsal fayda, refah, mutluluk ve yaşam kalitesi de artmakta ve siyasi parti ve hükümetlerin politikaları başarılı olmaktadır.

Ancak toplumdaki bireylerden en az birinin fayda, refah, mutluluk ve yaşam kalitesini azaltmadan diğer birininkini artırma imkânı yoksa o toplumun fayda, refah, mutluluk ve yaşam kalitesi mevcut uygulanan politikalar sonucunda Pareto optimumuna ulaşmış demektir. Bu durumda ise siyasi parti ve hükümetlerin mevcut program ve politikalarında önemli değişiklik yapmaları alternatif politikalar uygulamaları gerekmekte olup aksi durum siyasi partilerin toplumsal sorunlara çözüm üretememesi misyonunu tamamladığı anlamın gelmektedir.

PIYASA BAŞARISIZLIĞI VE KEYNES'DEN PİKETTY'E LİBERALLERİN DEVLETÇİ POLİTİKA AÇMAZLARI

Büyük buhran döneminde ortaya çıkan talep yetersizliği piyasaların dengeye gelmesini önlemiş dengenin ancak ve ancak devlet politikaları ile sağlanabileceği ilk defa 1930 yılında Keynes tarafından ortaya atılmıştır. Dünyayı ve kapitalist sistemi etkileyebilecek kriz ile mücadelede John M. Keynes, "Uzun-dönemde hepimiz ölüyoruz" mottosuyla iktisadi sorunlara kısa-dönemli yaklaşımla, devletçi uygulamaları istemese de devreye alınması gerektiğini ortaya atmıştır. Bu anlamda, Keynes krizden kurtulmanın reçetesini "devlet müdahalesini" davet ederek yazmıştır. Böylece Keynes devletçi olmamasına rağmen gerektiğinde devletçi politikalar önerebilmiştir.

Benzer şekilde yine son zamanlarda kapitalist sisteme eleştirel bir yaklaşım ortaya koyduğu düşünülen Fransız Thomas Piketty'nin "Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital" adlı kitabında aslında uygulanacak politikaların kapitalist sistemi hali hazırda rahatsız etse bile "pan zehir" olarak sunulmaktadır. Kitabında Yazar; sermayenin getiri oranının nominal ulusal gelirin büyüme oranından daha hızlı arttığını ve bunun da servet dağılımını giderek zenginler lehine bozduğunu, kapitalizmde sorunun Marx'ın öngördüğü gibi kar oranlarının düşmesi değil, servetin tarihsel olarak istikrarlı bir şekilde ayrıcalıklı bir grubun elinde yoğunlaşmasından kaynaklandığını ortaya koyduktan sonra servetin yeniden dağılımı konusunda başta uygulanması gereken artan oranlı servet vergileriyle devlete görevler biçmekte ve gerekli önlemleri tartışmaktadır.

Kitap dünyada büyük yankı uyandırmış hatta bazı liberal görüş yanlılarını rahatsız etmiştir. Bazı kesimlerin rahatsızlığı mıdır yoksa konunun çok önemli olmasından mıdır bilinmez ama kitaptaki data konusunda ki bombardıman hemen başlatılmıştır. Piketty için başlatılan veri güvenliği konusundaki eleştiriler akıllara Reinhart-Rogoff tartışmasını akıllara getirmektedir.

Bireyin faydasını maksimuma iten kapitalizmdeki kurallar bütünü aslında yaşadığımız sosyal-kültürel ilişkiler içinde geçerlidir. Yararı en yüksek seviyeye taşımak bazen işleyen sistemi bozabilmekte, zarar verebilmektedir. Liberal iktisatçı sayılan Keynes ve Piketty bile sisteme sigortalar ekleyebilmek adına bazen “devletçi” görünebilmektedir. Aslında önerilen önlem veya politikalar patlak lastiğin diğer bir deyişle piyasa başarısızlığının tamirinden ibaret olup sistemi sağlıklı olarak çalıştırabilmenin bir aygıtıdır. Piyasa kendi kendine bu başarısızlığın üstesinden gelemeyince devletin çeşitli araç ve düzenlemelerle piyasaya müdahale etmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Özetle aslında liberal sayılan gerek Keynes gerekse Piketty konjonktürel olarak da oluşabilecek piyasa başarısızlığı denilen sebepler nedeniyle piyasanın kendiliğinden dengeye gelemeyeceği böyle durumlarda devletin bu piyasa başarısızlığını gidermek için uygulayacağı maliye politikası araçlarıyla (kamu harcamaları ve vergiler) başkalarının durumunu kötüleştirmeden toplumdaki diğer aktör ve bireylerin fayda, refah, mutluluk ve yaşam kalitesini artırmayı önermişlerdir.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE PARETO OPTIMUMU

Pareto optimumun yoksulluk açısından da önemi büyüktür. Dünya Marsa gitme fikri ile uğraşırken zengin ülkelerin bir ayıbı olan “yoksulluktan ölen” insanların varlığı gelecekte zengin devletlere “bumerang” misali zarar verebileceğinden haberdar mıyız? Aslında gelir durumumuz ne olursa olsun “yoksulluk” ve çözüm önerileri her birimizin görevi ve üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Bu kavram sadece bireyleri değil diğer ülkeleri de ilgilendiriyor. Şeklen dünya açlık ve yoksulluk konularında büyük yol almış gibi görünüyor ama işin gerçeği öyle değil.

2015 yılına kadar yoksulluktan arındırılmış bir dünya oluşturma anlamında OECD ülkeleri milenyum kalkınma hedefleri çerçevesinde yoksul ülkelere GSYİH'nın %0,7 kadar uluslararası yardım etme taahhüdünde bulunmuşlardır. Ancak 2015 yılı yaklaşmasına rağmen Hollanda, Lüksemburg ve İskandinav ülkeleri dışındaki gelişmiş ülkeler ortaya koyulan hedefi tutturabilmiş değildir, gelişmiş ülkelerin milli gelir toplamları dikkate alındığında ise hala hedefin yarısına kadar bile ulaşmamıştır. Aslında günümüzde durgunluk enflasyon ve genişleyici para politikaları tartışılırken bir taşla iki kuş vurulabilirdi. Ülkelerce yapılacak yardım hemen harcamaya dönüşeceği için “durgunluk” gibi sorunlara da ilaç olamasa bile merhem olabilecek niteliktedir. Aynı zamanda yapılacak yardımın etkisi parasal bir sonuç doğurmayacaktır. Son dönemde uygulanan genişletici para politikaları neticesinde yaratılan fonların bir kısmını da kendi ülkelerindeki durumun kötüleştirmeden yoksul ülkelerin durumunu iyileştirmede kullanarak küresel bir sorunun azaltılmasına katkıda bulunabilirler.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Konu geniş ve üzerinde konuşulmaya ve tartışılmaya değer. Mutsuz olan kesimi anlamak onların ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli tahsisi yapmak aslında binanın depreme dayanıklı olarak inşa etmenin bir biçimidir. Bu yüzden gelecekte Pareto Optimumu kavram olarak konuşulmaya devam edilecek gibi gözükmektedir. J.M.Keynes'in dediği gibi "uzun dönemde hepimiz ölmüş olacağız" ve edindiğimiz birikimin bizimle beraber kaybolup gitmesi bir etkinlik kaybı olacaktır.

Pareto optimumu siyasette, politik iktisatta, siyasi partilerin ve hükümetlerin programlarında dikkate alınmalıdır. Siyasi partilerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve diğer alanlarda öncelikleri farklı olsa da "vatandaşın yaşam kalitesinin yükseltilmesi" ve "refah artışı" her siyasi partinin ortak ve birincil amacı olmalıdır.

Umarız bundan böyle, karar vericiler aldıkları kararların toplumdaki çok küçük bölümü mutlu ederken toplumun büyük bölümünde mutsuzluklar yaratabileceğini dikkate alarak, bir başkasının durumunu kötüleştirmeden toplumdaki diğer birey ve aktörlerin durumunu iyileştirecek politikalar üretme konusunda daha fazla gayret göstermeye başlayacaktır.